

Grön, ren och redo för en gemensam miljöansats? En konvergensanalys av miljörelaterad livskvalitet i EU

Inledning

Det växande behovet av miljöåtgärder har fått antalet alleuropeiska mål och strategier att skjuta i höjden. Dessa påverkar EU-medborgarna både i yrkeslivet och privat. I denna rapport ses EU27-ländernas miljöprestanda över samtidigt som det kartläggs inom vilka områden de största skillnaderna mellan medlemsstaterna påträffas. Dessa skillnader uppstår på grund av att medlemsstaterna har olika miljöprofiler, vilket medför att miljöanpassningsprocesserna äger rum i olika takt i medlemsstaterna och för respektive indikator.

Den gröna omställningen innefattar inte bara förbättringar inom indikatorer som skapar nyhetsrubriker, såsom utsläpp av växthusgaser och användning av förnybar energi. Därför inriktar sig denna rapport på de miljöfrågor som har störst påverkan på medborgarnas vardag. Till exempel diskuteras livskvaliteten i städer och bostadsområden, energifattigdom och undermåliga bostäder.

Detta arbete är resultatet av ett samarbete mellan Eurofound och Europeiska miljöbyrån. Såvitt vi vet är detta en av de första rapporterna där den miljömässiga konvergensanalysen i Europa analyseras. En annan rapport som även den är frukten av samarbetet mellan de två byråerna är *The transition to a climate-neutral economy: Exploring the socioeconomic impacts* (omställningen till en klimatneutral ekonomi: en undersökning av de socioekonomiska effekterna), som offentliggjordes i juni 2023.

Sammanhang

EU har satt upp det ambitiösa målet att bli koldioxidneutralt till år 2050. För att uppnå detta strävar man efter att minska utsläppen av växthusgaser, öka användningen av förnybar energi och förbättra återvinningen. Om den gröna omställningen lyckas kommer den att gynna de europeiska medborgarnas livskvalitet genom att ta itu med olika typer av föroreningar, såsom luft-, buller-, vatten-, avfalls- och markföroreningar. Den skulle också medföra en bättre reglering av energimarknaderna, vilket är en förutsättning för att alla ska ha tillgång till ren energi.

Dessa mål kan endast uppnås genom riktade politiska initiativ. Den europeiska gröna given innebär en övergång till ett koldioxidneutralt EU med en modern, resurseffektiv och konkurrenskraftig ekonomi. Den fastställer principer för en framgångsrik övergång och uppmanar medlemsstaterna att agera snabbt, eftersom de kommande tio åren kommer att vara avgörande för att vi ska kunna bevara Europas naturresurser, som för närvarande är i ett sårbart läge.

Resultat

- Skillnaderna mellan medlemsstaterna har minskat och resultaten för många av miljöindikatorerna har förbättrats under de senaste två årtiondena. Detta tyder på att miljömål och miljöpolitik på EU-nivå bidrar till bättre resultat på nationell nivå. Det pekar också på att samarbetet mellan medlemsstater – till exempel genom export av ren el – underlättar förverkligandet av ambitionerna på EU-nivå.
- Framstegen mot att uppnå kvantitativa EU-omfattande mål har skett olika snabbt i medlemsstaterna. Dessutom har energikrisen, problem med livsmedelsförsörjningen och den ekonomiska turbulensen till följd av den ryska invasionen av Ukraina gjort det svårare att uppfylla åtagandena för den gröna omställningen.
- Resultaten för flera indikatorer har uppenbara kopplingar till geografiska trender. Medlemsstater i norra Europa (såsom Sverige) och i delar av Västeuropa tenderar att vara framgångsrika när det gäller energieffektivitet och gröna energisystem, medan många östeuropeiska länder och Malta hamnat på efterkälken i denna utveckling. En positiv trend är att medlemsstater som ursprungligen uppvisade dåliga resultat nu har kommit ikapp bättre presterande medlemsstater när det gäller de flesta indikatorer. Ingen medlemsstat utmärker sig inom alla indikatorer, vilket visar att klimat-, transport- och energipolitiken är heterogen.

- Resultaten förbättrades för alla övergripande indikatorer (på makronivå) som analyserats, vilket torde visa på vikten av politiskt ställda målsättningar. Skillnaderna har minskat när det gäller utsläpp av växthusgaser och förlorade levnadsår på grund av luftföroreningar orsakade av partiklar (PM2,5). På områdena förnybar energi och cirkulär materialanvändning har skillnaderna minskat om man bortser från Sverige och Nederländerna, som uppvisar exceptionella resultat. De har presterat så bra att de skiljer sig från mängden, vilket har lett till att den övergripande statistiken visar ökade skillnader.
- Förbättrade resultat på boendenivå (mellannivå) visar att boendekvaliteten har förbättrats på lokal nivå, men ojämlikheterna i fråga om inkomst kvarstår. Medlemsstaterna har förbättrat sina resultat, skillnaderna har minskat när det gäller medborgarnas uppfattning om föroreningar och smuts i deras miljö, och den kommunala återvinningsgraden har ökat. Vidare har bullerföroreningarna minskat överlag, men skillnaden mellan länder kvarstår eller har ökat. Detta gäller särskilt för befolkningsgrupper som är i riskzonen för att drabbas av fattigdom.
- Indikatorer som mäter energifattigdom och bostadskvalitet på hushållsnivå (mikronivå) har ett nära samband med socioekonomiska faktorer. I linje med detta hade den ekonomiska nedgången 2008–2013 en betydande negativ inverkan på dessa indikatorer, men den efterföljande återhämtningen tyder på att vissa av ekonomierna har den motståndskraft som krävs. I vissa fall är dock klyftan stor mellan ”dem som har” och ”dem som inte har”.
- Det finns ett samband mellan förbättrade inkomst- och utbildningsnivåer och förbättrade resultat inom miljöindikatorer. Minskad fattigdom korrelerar med minskad energifattigdom och minskad exponering för miljörisker som luftföroreningar och buller.
- För miljömålen på boende- och hushållsnivå kan det krävas strängare eller snabbare politiska åtgärder än dem som för närvarande vidtas. Insatserna bör inriktas på tre områden där divergens har identifierats: bostäder, energifattigdom och kollektivtrafik.
- I linje med initiativet ”renoveringsvåg” för byggsektorn bör stadsplaneringen tillhandahålla lämpliga bostäder till rimlig kostnad i områden utan miljöfaror för låginkomsttagare, särskilt i tätbefolkade områden. Ekonomiska stödåtgärder, såsom subventioner, skulle kunna uppmuntra medborgarna att höja standarden på sina bostäder, och dessa åtgärder bör få en förstärkt inriktning på utsatta konsumenter. Nationella insatser för att förbättra subventionerade boendeformer bör också främjas. Dessa åtgärder skulle minska risken för energifattigdom.
- Mer utbyggda kollektivtrafiksystem till rimlig kostnad kan leda till ökad mobilitet i kombination med minskade utsläpp. Handlingsplanen för nollförorening av luft, vatten och mark omfattar åtgärder för att minska transportutsläppen, medan strategin för hållbar och smart mobilitet syftar till att förbättra kollektivtrafiksystemen. Personer som bor i landsbygdsområden, äldre medborgare och personer med underliggande hälsoproblem är de grupper som har störst behov av kommunikationer, och transportpolitiken bör utformas med dem i åtanke.
- Lokala och nationella myndigheter som arbetar med miljöanpassning skulle kunna följa den etablerade praxis som föreslås av medlemsstaterna eller EU. Det behövs såväl övergripande lösningar som lokala anpassningar. Slovenien anpassade till exempel sin avfallshanteringspolitik till EU:s direktiv och såg snabba förbättringar.
- EU och dess medlemsstater behöver ha ett nära samarbete för att förbättra EU:s miljöprestanda. Tydlig kommunikation från EU och nationella regeringar bör underlätta för allmänheten att anta mer hållbara beteenden. Ökat samarbete mellan medlemsstater kan också vara till gagn för den cirkulära ekonomin. Reglerna för gränsöverskridande avfallsåtervinning behöver ses över så att det transporterade materialet inte beskattas så hårt. Att återvinna uttjänta vindturbiner blir till exempel mycket dyrare om de i samband med transporten beskattas som vindturbiner i stället för att klassas som avfall. Samtidigt bör man tillämpa strängare kontroller av gränsöverskridande avfallshantering för att undvika att farligt avfall transporteras till specifika länder bara för att de har en svagare miljöskyddslagstiftning.

Slutsatser

- Utvecklingen inom många av indikatorerna tyder på att EU bör fortsätta på den inslagna vägen och hålla sig till de miljöanpassningsmål som satts upp på EU-nivå. Under de senaste åren har EU gjort framsteg inom övergripande indikatorer som växthusgasutsläpp och användning av förnybar energi.
- EU bör diversifiera sitt energi- och materialberoende och öka sitt oberoende genom åtgärder som främjar den cirkulära ekonomin och användningen av förnybar energi. Sådana åtgärder skulle öka energiresiliensen, dämpa effekterna av framtida energi- och materialkriser samt särskilt skydda låginkomsttagare.

Mer information

Rapporten *Grön, ren och redo för en gemensam miljöansats? En konvergensanalys av miljörelaterad livskvalitet i EU* finns tillgänglig på <https://eurofound.link/ef23022>

Forskningsledare: Massimiliano Mascherini

information@eurofound.europa.eu